

151829

RE
RE

2 GLASNIK SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA

BULLETIN OF SLOVENE
ETHNOLOGICAL SOCIETY

UDK 39 /497.12//05/

GLASNIK SED LETO 21/1981 ŠT. 2 STR. 37 -48 LJUBLJANA FEBRUAR 1982

ETNOLOGIJA IN NARODNO VPRAŠANJE

*

(Teze za razpravo)

1. Nobenega dvoma ni, da sodi etnologija med izrazite nacionalne discipline v ožjem pomenu te besede. Da je narodno vprašanje bistvena ali kar temeljna sestavina njenega zanimanja, pove že njeno ime. Ne glede na to, kako si pojem etnos (gr. *ethnos*) danes razlagamo, ali uokvirjamo z besedo etnos tudi pojmovanje naroda v modernem smislu ali ne, ne moremo usmeriti razprave o narodnem vprašanju mimo njega in zavoljo tega tudi mimo etnologije ne. Etnologija, etnografija, narodopisje, folklor in folkloristika so pojmi, za katere se manj poučenim in celo vrsti strokovnjakov zdi, da se njihova vsebina pokriva le s problemi narodnega značaja. Njihov nastanek in razcvet povezujejo s tako imenovano pomladjo narodov, kar za pojem folklor (folklore), ki v prevodu pomeni ljudsko vedenje, ljudsko modrost, vsekakor drži. Res je tudi, da je etnologija pod pojmom narodopisje doživela prav v preteklem stoletju največji razmah.

Kot člen široko pojmovane slavistike, germanistike,

manj romanistike, so etnološko strokovno dejavnost šteli v nacionalno konstitutivnem smislu med najodličnejša prizadevanja. To pač zato, ker naj bi bilo iz folklore, iz tako imenovanega narodnega blaga, mogoče razbrati še neizkrivljene poteze tako imenovanega narodnega duha. Le-ta naj bi bil namreč pristen, nepokvarjen, še čist v daljnji preteklosti, v davnini; potlej je njegova izvirnost vse bolj bledela. Ohranili naj bi se le še preostanki, tako imenovani prežitki, ostaline starosvetnosti, ki jih je veljalo kot „narodne svetinje“ zbrati, da bi jih ne bilo prej konec. To zavoljo napredujoče industrializacije in siceršnih pojavov „moderne“ sveta. In so zbirali. Komur je bilo mar „narodnosti“, ni mogel ostati ravnodušen do „narodnega blaga“; soudeležil se je zbiranja ali je to dejavnost njenemu tedanjemu pomenu ustrezno cenil. Narodopisno prizadevanje je bilo tako docela v „duhu časa“, bilo je, bi rekli, „na liniji“ delovanja „za narodno stvar“.

2. Pod konec preteklega stoletja se je prejšnja vsenarodna zagretost za tako imenovane ljudske vrednote pričela ohlajati. Istovetenje ljudskega in narodnega je pričelo izgubljati na pomenu. Končno so med njiju potegnili celo cezuro. Na njej, na tej zarezi, je na primer že zgrajen prvi sintetični prikaz slovenske ljudske kulture Narodopisje Slovencev (Ljubljana 1944, 1952). Ti premiki so seveda imeli za etnologijo neogibne posledice. Z usihanjem njene narodno konstitutivne vloge se je zmanjšala tudi njena družbena teža. Ko so slovenski razumniki ob ustanovitvi univerze v Ljubljani leta 1919 urejali njen predmetnik, so na etnologijo že povsem pozabili. Za slovenski narod so bile tedaj potemtakem res pomembne na primer le književnost, filozofija, upodablajoča umetnost, ne pa več tako imenovano narodno blago, se pravi pomniki neke stare narodove kulture. Stanje bi lahko razložili z rekom, ko je zamorec svoje delo opravil, lahko gre. Sicer pa je bil proces docela naraven. Vera v pomen folklor za narodni razvoj ni mogla trajati večno. Bila je plod določenega razdobja v narodni zgodovini in je s koncem dobe usihala tudi sama. Začasna nova prebujenja so bila povezana z obrambo pred tujimi nacionalizmi, ki so uvrščali tudi folkloro med svoje orožje. Ne gre pa kajpak spregledati, da je vsenarodni interes za ljudsko kulturo iz 19. stoletja počasi in do neke mere nadomestil interes konservativnega meščanskega tabora, ki je s poudarjanjem „tradicionalnih“ in „občestvenih“ vrednot iz ljudske kulture skušal uravnati tok zgodovinskega razvoja v skladu s svojimi razrednimi stališči. Koketiranje s folkloro kot posebno nacionalno vrednoto je dobilo sedaj izrazit razredni značaj.

Res je, da etnološkega strokovnega prizadevanja ob koncu razdobja naše meščanske družbe še zdaleč ne gre gledati le skozi nakazana očala. Res pa je tudi, da si ne kaže delati utvar, da so z osvoboditvijo in ljudsko revolucijo nakazani vidiki zamrli. Zato se strinjamo s tistimi, ki naglašajo potrebo temeljite izmenjave mnenj o vlogi in pomenu ljudskokulturne dediščine v našem času.

3. V že omenjenem Narodopisju Slovencev sta bila kot predmet etnološkega preučevanja označena ljudstvo in ljudska kultura. Pri obeh naj bi šlo za tisto stopnjo v razvoju, ko še ne moremo govoriti o narodu v sodobnem pomenu besede. Pri današnjih evropskih narodih in s tem tudi pri Slovencih 20. stoletja naj bi bile etnološko zanimive le tiste sestavine v življenju nekaterih socialnih in profesionalnih skupin, predvsem kmečkega prebivalstva, ki so se ohranile v bolj ali manj čisti obliki iz razdobja, ko se narodi še niso konstituirali kot nacije.

Glasnik Slovenskega etnološkega društva

Glasilo Slovenskega etnološkega društva

Izhaja štirikrat letno, naklada 700 izvodov

Grafična priprava in tisk: DITC, Novo mesto

Glavni in odgovorni urednik: Janez Bogataj

Člani uredništva:

Ivan Sedej

Bojan Kavčič

Mojca Ravnik

Zmago Šmitek

Damjan Ovsec (Bulletin of Slovene ethnological society)

Božidar Jezernik

Marko Terseglav

Ingrid Slavec (Lektorica)

Prevodi v angleščino Nives Sulič

Izdajateljski svet:

Julijan Strajnar

Slavko Kremenšek

Angelos Baš

Boris Kuhar

Inga Miklavčič

Naslov uredništva: Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12,

61000 Ljubljana, telefon: 22-121, int. 335

Posamezna številka stane 20 din

Celoletna naročnina 80 din

Tekoči račun: 50100-678-44338

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo!

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami!

Po mnenju Republiškega komiteja za kulturo (št. 4210-27/78)

šteje Glasnik SED med proizvode iz 7. točke prvega odstavka 36.

člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu, za

katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov.

Številko sta sofinancirali Raziskovalna skupnost Slovenije in

Kulturna skupnost Slovenije.

SLIKA NA NASLOVNI STRANI

Na fotografiji je predsednik društva Svoboda iz Mežice Vajdl Jože.

Slika je bila posneta leta 1923 v Črni na Koroškem.

SLIKA NA ZADNJI STRANI

Prvomajski shod članov društva Svoboda iz Mežice in Črne na Koroškem leta 1928.

Prvomajski shodi „svobodašev“ so bili med leti 1919 in 1929 izmenično enkrat v Črni in drugič spet v Mežici.

Na shode so se vozili s kolesi, ki so jih za to priložnost okrasili s cvetjem in raznobarnimi papirnimi trakovi.

Obe fotografiji je posnel fotograf iz Črne na Koroškem Černjak Ernest-Neči.

DARKO VINKL
študent etnologije

Ljudstvo in narod, ljudska kultura in narodna kultura naj bi bili torej stvar preučevanja različnih disciplin. Etnologija po teh vodilih ni sodelovala pri raziskovanju kulturnega ustroja današnjega razvitega sveta. V njem naj bi iskala kvečjemu le prežitke, obledele spomine nekega starosvetnega stanja, ki ga že zdavnaj ni več. Pač: ena temeljnih nalog tako zasnovane etnologije naj bi bilo vračanje starosvetnih kulturnih vrednot modernemu industrializiranemu in urbaniziranemu svetu. Tendence torej, ki smo jo že omenili. Etnologija te vrste lahko seveda doprinaša svoj delež le takim obravnavam narodnega vprašanja, ki so zasnovane na idealističnih nazorih, kjer se z „objektivnimi filozofskimi kriteriji“ zavračajo „zgodovinske razlage“ in podobno.

V etnologiji nakazuje usmeritve je o ljudstvu govor v bistvu le v teoriji; o njegovem vsakdanjem življenju v vsej njegovi prepletenosti zvemo malo, o njegovem dejanskem socialnem položaju pravzaprav ničesar. Središče zanimanja so le kulturne sestavine, ki imajo po dokaj umišljenih kriterijih tako imenovani ljudski in s tem narodopisni (= etnološki) značaj. Zgodovinsko zasnovana obravnava narodnega vprašanja si z izsledki tako naravnane etnologije pač ne more mnogo pomagati. Pa tudi zgodovinsko zasnovano etnološko raziskovanje ne.

4. Razumljivo je, da se je današnja slovenska etnologija poskušala od predstavljene smeri ustrezno odmakniti. Med etnologi so bila iskanja drugačnih poti dovolj odmevna. Vendar kaže marsikaj na to, da so zunaj etnološke stroke predstave o etnologiji, o njenem predmetu, metodiki, nalogah in ciljih pogosto še dokaj stare. Zato je tem bolj razveseljivo, da so bili ob razpravah o narodnem vprašanju premiki v naši etnološki vedi upoštevani. Še več: vse kaže, da utegnejo biti etnološki izsledki tudi ob spremembah v pojmovanju predmeta ali prav zaradi tega pri razpravah o narodnem vprašanju zanimivi in uporabljivi. Zdi pa se, da tudi neogibni.

5. V današnji slovenski etnologiji je temeljni poudarek na tako imenovanem načinu življenja. Seveda je ob tem še nadalje ustrezno upoštevana tudi ljudska kultura kot, lahko bi rekli, množična kultura preteklosti. Ker uporabljajo pojem način življenja v zadnjem času tudi v zvezah, ki se z ambicijami etnologov več ne prekrivajo, dodajamo k predmetni oznaki način življenja še pristavek – na ravni vsakdanjosti. Način življenja, tudi življenjski stil, vsakdanost ali kultura vsakdanjosti so pojmi, s katerimi se lahko sporazumevamo tako za sedanjost kot za preteklost, ko opredeljujemo predmet in naloge etnološke znanstvene discipline. Ob tem pa je treba reči, da tako pojmovanje etnologije ni novo. Podobna je bila podoba etnološke misli že v dobi razsvetljenstva, iz katerega je slovenska etnologija sploh izšla. Intencije romantike so kasneje razsvetljsko smer v etnologiji preglasile in jo potisnile v senco. Vendar je zadržati niso mogle. Kje vse in v kolikšni meri se je v dobi razsvetljenstva spočeta etnološka smer uveljavljala kasneje, nam še ni v nadrobnostih poznano. To bo treba še raziskati; o Janezu Trdini kot enemu najpomembnejših nosilcev slovenske etnološke misli v preteklem stoletju, na primer, smo več spregovorili šele pred kratkim.

6. Če je bila etnološka misel, značilna za razdobje romantike, tako rekoč brez ostankov „v službi“ nacionalne ideje, bi kaj takega ne mogli trditi za razsvetljenje. Njihova misel je bila bližja gospodarskim in socialnim vprašanjem. Bila je v največji meri naravnana k problemom sodobnega življenja. V središču njenega zanimanja so bili ljudje in ne stvari ali reči. Dela te vrste so

nastajala do dobne mere zunaj narodnobuditeljskih prizadevanj. Pa vendar ni mogoče tudi pri tej smeri spregledati njenega nacionalnopolitičnega pomena, kdaj pa kdaj pa tudi narodnopolitičnih namer. Na primer pri Trdini. Svoje izrazito narodnopropropagandne in ljudskovzgojne ambicije je Trdina povezal s preučevanjem značaja sodobnega slovenskega človeka na Dolenjskem. Poznavanje sodobnega življenjskega stila naj bi torej rabilo narodni vzgoji in s tem krepitvi slovenstva. Kako pomembna sta kvaliteta življenja ali raven kulture vsakdanjosti v narodnoobrambnem pogledu so se na primer lahko prepričali slovenski študentje različnih idejnih smeri pri svojem narodnoobrambnem delu konec tridesetih let. Vsi po vrsti so morali ugotavljati, da so ustrezne vsakdanje življenjske razmere pogoj za uspešno narodnoobrambno delo. To kajpak tudi na območjih, kjer bi se po romantičnih narodopisnih predstavah še mogli osloniti na starodavne narodne vrednote. Ali: po oceni nekega nacističnega funkcionarja naj bi bila razlika v načinu življenja temeljni razlog za vse večji razkorak med prebivalstvom okupirane Štajerske in nemško oblastjo. Kaj vse si velja v tem primeru predstavljati pod načinom življenja, je odprto vprašanje. Vendar je kljub temu mogoče trditi, da v vseh navedenih primerih ni šlo le za neke „pristine vrednote narodne biti“ in podobno, temveč za bolj prozaična, rekli bi vsakdanja vprašanja.

7. Preučevanje vloge in pomena vsakokratnega načina življenja, življenjskega stila, kulture vsakdanjosti v razvoju narodnega vprašanja je torej naloga, ki jo po svoji predmetni usmeritvi prevzema današnja slovenska etnologija. Razkrivanje „tradicionalnih etničnih značilnosti“ ob tem seveda še nadalje ostaja njena dolžnost, ki pa jo današnja etnologija izpolnjuje na metodološko posodobljen način. Tudi skozi preučevanje načina življenja oziroma ob navezavi nanj. Tako je torej način življenja na ravni vsakdanjosti osrednja točka etnološkega zanimanja pri vključevanju etnologov v razprave o narodnem vprašanju. Ker ni bilo doslej storjenega v tej smeri tako rekoč ničesar, bo treba to vrzel tem hitreje zapolniti. To zato, ker smo prepričani, da je raven vsakdanjega življenja tisto področje, kjer prihaja politični, gospodarski, socialni in kulturni položaj posameznih narodov in narodnosti po posameznih razdobjih najbolj verno do izraza.

SLAVKO KREMENŠEK

* Teze so bile pripravljene za t. i. Speransove dneve na Filozofski fakulteti v Ljubljani v februarju 1981. Le-ti pa so bili predloženi.

PROBLEMI ETNOLOŠKEGA PREUČEVANJA MEST (OB PRIMERU TRSTA)

Slovenska etnologija se s problematiko mest praktično še ni ukvarjala. Seveda obstajajo nekatere raziskave in študije, ki so začele z raziskovanjem načina življenja tudi nekaterih mestnih predelov, čeprav je moč opaziti v teh elaboratih splošno tendenco, da se za raziskovanje izbrane predele po svojih značilnostih (največkrat gre tu za socialno posebno ogrožene soseske, zaključene socialne ali etnične enote) zapira v točno določene okvire, ki ne dopuščajo nobene dialektike z zunanjim svetom. Ta avtakični pristop, če ga lahko tako imenujemo, izvira verjetno iz dolgega obdobja, ko je etnologija kot samostojna veda pokrivala dejansko le kmečko problematiko v vsej svoji tradicionalnosti. Jasno je, da je bil tak pogled, logična posledica dejanskih razmer, v katerih je bila

Slovenija v preteklosti in kot tak torej ustrezno prilagojen svojemu času in pravilen (ne glede na nekatera ideološka pogojevanja). Zlasti v povojnem času pa se je slovenski etnični prostor odprl visoki mobilnosti prebivalstva, relativno nagli industrializaciji in urbanizaciji. Kmečka avtarkija je bila na večini slovenskih tleh razbita, vedno večji in intenzivnejši je postajal pretok informacij med urbani središči in ruralnim okoljem, kar je nadalje povzročilo vse večjo navezanost okolice do urbanih centrov tudi glede na obstoječo mrežo infrastruktur. Spričo tako nagle modernizacije družbe in njenega notranjega in zunanjega preoblikovanja je etnologija sprva izostajala, ker je bila navezana na stare, drugačnim razmeram prilagojene metodološke prijeme.

V sodobnosti se temeljne razlike v načinu produkcije in življenje med mestnimi in kmečkimi predeli vse bolj brišejo (zlasti v razvitejših industrijskih družbah), lokalne posebnosti izginjajo, medtem ko postajajo vse pomembnejši širši, regionalni in interregionalni vplivi. Seveda je to le groba slika glavnih procesov v moderni družbi, kjer lahko ponekod določene posebnosti še vztrajajo ob bolj tipiziranem načinu življenja. Spričo vsega tega je razdrobljeno, nepovezano in na posebnostih sloneče znanstveno ali „narodopisno“ delo povsem nemogoče. Novim, nadvse odprtim in mobilnim razmeram mora biti tudi prilagojena ustrezna metodologija etnološkega raziskovanja, ki se zato zavedno usmerja v sistematično analizo celotnega slovenskega etničnega prostora, kateri bo lahko sledila še njena regionalizacija. Tudi niso naključne nekatere interdisciplinarne raziskave, ki omogočajo zanesljivejšo prognozo bodočih razvojnih smernic, zelo pomembnih zlasti v aplikativnem vidiku, kar s svoje strani tudi dokazuje vse večjo povezavo med znanostjo, humanističnimi raziskavami in družbeno stvarnostjo.

Razumljivo je nadalje tudi dejstvo, da se vedno več pozornosti posveča etnologiji mest prvič iz potrebe po dohitevanju zamujenega (v učnem programu na PZE za etnologijo je mestna problematika povsem odsotna) in drugič iz naštetih objektivnih okoliščin. Mesta in obdajajoče urbane cone pa so izredno kompleksen pojav in zahtevajo tudi temu ustrezen pristop. Čeprav se mesta prav tako notranje členijo na bolj ali manj jasno določene predele po več ločenih ali kombiniranih principih, pa se obravnava na primer način življenja ne more omejevati izključno na nek tak predel, neodvisno od ostalih in ne glede na druge zunanje vplive na celotni mestni in regionalni razvoj. Potrebno je poznati vse faktorje spreminjanja in zadrževanja (prvi so navadno objektivni, drugi pa subjektivni) ali ohranjanja določene zunanje in notranje podobe izbranega mestnega predela.

Stvari se še zapletejo, ko je obravnavano mesto nacionalno mešano, oziroma ko se nahaja na etnično diferenciranem območju, kakor na primer Trst. V tem pogledu stopijo interetnični odnosi in težnje po nacionalni afirmaciji takoj v ospredje po odmevih in vplivu, ki jih imajo ti družbeni elementi na način življenja posameznih nacionalnih skupin. Nacionalni vidik je hočeš ali nočeš (zlasti izpostavljen je s strani manjšine, praviloma zemanarjen pa v pogledih večinskega naroda) docela dominanten na vseh področjih družbenega življenja tudi v tistih primerih, ko je morda navidezno odsoten ali relegiran v podzavest (tako na primer v nacionalnih odnosih med italijanskim in slovenskim naprednim delavstvom, kakor je to v svojem delu podrčala A. Rebula). Tudi iz nacionalnega vidika se je doslej zanemarjal sam mestni prostor, medtem ko je bil v ospredje postavljen zlasti

odnos podeželje-mesto, kjer sta bila združena razredni in nacionalni pogled v enotno dialektično enoto.

Čeprav je ta vidik daleč v ospredju in tudi navzven še najbolj očiten (in kot tak tudi zajet v številnih raziskavah), pa so novejšje analize pokazale, da večina slovenskega prebivalstva tržaškega območja prebiva v samem mestnem jedru in njegovem neposrednem predmestju. Poleg tega je tudi socialna struktura precej drugačna od tiste, ki nam jo tradicionalno vrednotenje (zlasti v obravnavah italijanskih avtorjev) vsiljuje in ki izenačuje slovensko prebivalstvo s kmečkim okoliškim socialnim slojem (čeprav je tudi res, da je večina kmetov v tržaški pokrajini slovenske narodnosti). Iz tega sledi, da je odnos podeželje-mesto veliko bolj zapleten kot so si ga nekateri zamišljali, ko so bili enostavno združeni socioekonomski in prostorski vidiki še z nacionalnimi tako, da sta nastali dve „enostavni“ nasprotujoči si enoti, ki naj bi bili tudi zgodovinsko pogojeni: italijansko mesto z italijanskim meščanstvom in slovenska okolica s slovenskim kmečkim prebivalstvom, v okvirih katerih naj bi bile zajete v celoti obe narodnosti.

Dejanska slika pa je bila že od nekdaj bolj zapletena: Slovenci so se namreč v mesto naseljevali docela vzporedno s sicer številčnejšim italijanskim prebivalstvom, tako da ne moremo govoriti, kakor je sicer v navadi o Tržčanini, ki naj bi bili le Italijani, in o slovenskih prebivalcih mesta, temveč o enotni kategoriji Tržčanov italijanske in slovenske narodnosti, kakor se je v času izoblikovala. Obstajajo tako v etnološkem pogledu razlike v načinu življenja ne le med okoliškim prebivalstvom in mestnim (obravnavati pa je potrebno še predmestno prebivalstvo) ter med slovenskim in italijanskim, temveč tudi znotraj vsake narodnosti glede na kraj prebivanja in socialni sloj pripadanja. Te razlike so razmeroma močno prisotne zaradi zadrževalnega faktorja nacionalnih nasprotij, ki ovirajo sicer dominantno tipizacijo in regionalizacijo načina življenja.

V ospredje stopa nato še pomemben element diferenciacije načina življenja, ki jo predstavlja meja in njeno spreminjanje v času glede na mednarodno-politične odnose. Meja in obmejni položaj sta odločali o ostrini interetničnih in političnih odnosov in tudi o notranjem razlikovanju samih Slovencev onkraj meja, ki so bili glede na različno spreminjanje meja tudi različno „ovrednoteni“. Zato ne gre spregledati vpliva, ki ga imajo politične tendence na medsebojni, internacionalni odnos oz. odnos, ki je privedel do medsebojnega ignoriranja, zmanjševanja pomena druge narodnosti in njenega vpliva na svojo itd. Gre torej za posebno kulturo „meja“, ki ima svoj negativni izraz v ustvarjanju nekakšnih „zaprtih krogov“, indiferentnih do zunanjega dogajanja in spreminjanja (tako tudi poudarjanje „italijanstva“ s strani nekaterih italijanskih krogov na eni strani in hkratno distanciranje od italijanskega dogajanja na drugi strani — mi smo Tržčani in ne Italijani). S tem v zvezi je nenazadnje tudi narodnoobrambni pomen, ki ga polaga slovenska narodnostna skupnost v Italiji vsaki raziskavi in vsakemu udejstvovanju, kar je sicer prisotno, čeprav v manj očitni obliki tudi v sami SR Sloveniji, ki je vsekakor premajhna, da bi se takemu vidiku lahko docela odrekala.

Etnološko in siceršnje proučevanje mest se torej kaže kot zelo kompleksen in raznovrsten sklop pojavov, ki zahteva enakovreden metodološki pristop, ki največkrat že sloni na interdisciplinarnosti, ali vsaj široko večstransko pripravo.

Trst, april 1981

MILAN BUFON

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY 1981 2

CONTENTS OF THIS ISSUE

In the present issue Slavko Kremenšek discusses ethnology and various problems dealing with nationality, Milan Bufon writes about the questions of ethnological research of cities and Robert Minnich conveys his interesting findings after a six-month ethnological research among Slovene-speaking argo-pastoralists in Val Canale (Ugovizza, Italy).

THE WAY OF LIFE AND EMIGRATION FROM GROSUPLJE AND ITS SURROUNDINGS UNTIL THE FIRST WORLD WAR

I wish to present the results of the ethnological field research dealing with the interdependence between the way of life and emigration of the inhabitants of Grosuplje and surrounding villages Spodnje Blato, Gatine and Malo Mlačevo from the end of the 19th century until the World War I. At first I was interested in the influence of emigration on the material, social and spiritual culture, but later on I decided to narrow my field of interest because of inaccessible field material and temporal distance.

Among the most evident were the social and cultural extensions of the relationship between emigration and way of life. First it was necessary to discover the conditions within those families from which emigrants came. Their descendants directly or indirectly still remember them and also save some documents, especially photographs and letters. This data is somewhat unreliable and blurred by memory, but it was possible to verify it partly in parish registers of former parishes Žalna and Šmarje to which the villages researched used to belong. Such data showed the main demographic characteristics and also the economical and social situation of individuals and thus enabled a more or less accurate reconstruction of their life—stories.

This paper deals with various reasons for emigration (economical and social situation of emigrants, relationships within their families and special features of their lifestyle), the way people left their homes, their new employments in the States, places where they lived in the U. S., the help they sent home, life in their home after their departure, the material outcome of their work in the States.

Altogether 22 emigrants emigrated from the above mentioned places (14 from Grosuplje, 3 from Spodnje Blato, 3 from Gatina and 2 from Malo Mlačevo). In 1900 Grosuplje had 365, Gatina 122, Spodnje Blato 99 and Malo Mlačevo 116 inhabitants. 4 of the 22 emigrants were born in other places within the Grosuplje municipality, but spent a significant part of their lives in one of the formerly mentioned places; their descendants live here as well. Only 3 among the 22 emigrants were female. The oldest was born in 1865, the youngest in 1898, but most were born after 1878. I was able to establish the year of their emigration to America and their age only approximately, regarding other, temporarily easily determined events in their families (the descendants mentioned their age or births, weddings and deaths occurring during that period). Most emigrations occurred between 1908 and 1913, but the first emigrant left home as early as 1898. The youngest was only fifteen years old then, the oldest forty-six. At the time of emigration most were between 17 and 25 and between 35 and 40. Three of them emigrated twice, the second time only a year or two after their return to Slovenia. All emigrated to the U. S. and only one went to Argentina for a few years and after that to the States. 6 of them were married when they left, but there were also 3 fathers of illegitimate children among the single ones. One of the babies was born out of an incest relationship inside the nuclear family.

Most of the emigrants were cottagers without any land who had to work as railway and transportation workers and their children, then farmers with a small plot of land (one of them was a sexton, another owned a forge). Only one was a land owner's son.

Thus we can see that most of the emigrants were cottagers and small farmers. The reason for their emigration was, as is generally said, poverty and a wish to earn more. This is roughly true, but when one gets more acquainted with general economical, social and kinship relations it loses its validity and becomes closely linked with the whole complex of economical, social and kindred problems which caused emigration.

The possibilities for young people to stay home or at least in the native village were narrowed down by a special system of inheritance which obliged the first-born to take over the estate and disburse the other children. The landowner's son who was to become the house-owner emigrated shortly before this because of extremely personal reasons. Among the 22 emigrants there were seven who sold their houses and land and made an agreement for a complete boarding for life in return. These bought their fare with the indemnity money. Two emigrants who had illegitimate children were paid their dowry by their still young parents who did not want to hand over their farm and had many young children. It also happened that the son who was to take over his parents' farm went to the States in order to repair the house and disburse his brothers and sisters.

Some of the emigrants' relatives still save various documents which supplement the stories they told. Such a document is also a netbook where an owner of a small plot of land wrote all the income and expenses and also more important economical events in his family. Thus he wrote that one of his brothers sued him because of his disbursement. He also wrote down all the expenses for other two brothers: money for their shoes, clothes and other things. He also put down the date of his brothers' departure to America in 1909 and 1913 and even the sum he had to pay to his brother's agent.

The system of family and kinship relations, basing on a strict inheritance system of land property and modest chances of existence on farms additionally limited all the surplus young people. They were tied to their parents' home on one side and driven off the farms on the other. Beside those who agreed to a complete boarding for life but possessed no land or other property any more this situation was the worst for young farm girls. A mother of an unmarried son and an older single daughter said: "The son will get married and the daughter will be his servant." The daughter worked hard on the farm and her relatives remember her say: "I prefer to remain alone than to go to a big farm again." But since she did not want this and also did not want to become a servant of her brother's wife in the future, there was nothing else for her to do than to leave home and go abroad. At the same time a young man from a neighbouring village who had gone to

America a few years before wrote to the girl's uncle and wanted to know whether she was still single and willing to join him. The girl wished to see the young man's photograph and he sent it to her. Seeing a hat on his head she became somewhat doubtful: "How do I know that he isn't bald?" Eventually she sent him her photograph, received his reply together with a ticket and left. They got married, opened a tavern and most likely had a good life. Later on she sent a ticket to her niece, her sister's daughter. The sister's husband ran away to the States and was never heard of again, while his wife lived from hand to mouth with their many children.

It also happened that a father who was in America wrote to his daughter, asking for her photograph. In his next letter he already sent her a ticket and invited her to visit him. In the meanwhile he showed the photograph to a boy who had come to the States from a near-by village. The marriage was arranged even before the girl's arrival to the States. Later the father lured his other daughter to America in the same manner.

The system of family and kinship relations which was the principal cause for emigration in many cases, transformed in the new surroundings with greater and more various economical possibilities into a network of cooperation and mutual help. Every one of the 22 emigrants had sooner or later at least one relative in America. There were many families from which a few of their members emigrated. Thus as many as seven members from a nuclear family and the families of two married daughters left for America. They had left their home gradually, the first attracting the others. But there were also individuals who had relatives in the States, but they left home and came to America by themselves, without anybody's help, and did not contact anybody after their arrival.

Important reasons for emigration were also of a very personal nature or were hard to explain because of such great temporal distance. These were the people who had left because they were unable to cope with their personal problems or did something against the current system of moral norms and values. Thus a cottager and a railway worker, a father of eight children, who was a drunk and did not take care of his family, suddenly resigned and left. Nobody heard about him since. Another cottager with three children, a drunk and a loafer, disappeared in the same manner. His son, a butcher, left soon after him and after the arrival to the States discovered that his father spent all his earnings on cards and alcohol. The son started to work, sent money to his mother and also supported his father. Out of 22 emigrants three went to the States because they were of no use at home – according to their relatives. A cousin of one remembers this: "He took great care of his appearance. Other brothers worked hard, but he only sat on the stove, drank, smoked and chased girls. His mother kept sighing and thinking of a way to send him to America. Finally the family persuaded him, bought him his ticket and he never came back."

These stories about individuals who were of no use could also be interpreted in a different manner: some people could not or would not share the domestic work because they knew that somewhere life is different and were also capable of finding it.

The destinies of various emigrants are very different. Even the explanation that they all left in order to find work somehow loses its validity because there are so many other factors involved as well. America presented a salvation for those who were poor, who were in debts, who had no property, for single girls, for drunks and loafers, for men with illegitimate children and for those who wanted a different life.

It is difficult to find out how people left their homes or how they travelled to the States. But the following story about a boy from a very small farm and a sacristy is quite revealing: His mother was a widow and could hardly support her nine children. Their farm was in debt. The oldest son was going to be enlisted. Since he was a fine, healthy boy, he would surely have been accepted. His mother wanted to send him to the States and talked to an Italian pig merchant who often came by. He promised to help the boy cross the border. One night the son changed into some old rags and left with the Italian. Time passed. After many days the merchant returned and told the mother that the boy had written that he had arrived safely and lived well. Later the boy started to send money to his mother. And then there was a boy, supposedly not fit for any work, who took leave from his uncle saying: "I think I'll make so much money that I'll be able to build a castle back home. Now I'm being pushed aside, but I'll show them yet."

Most questions about emigrants' work and life in the States remained unanswered, the only exception being those who stayed in the States and still keep in touch with their relatives in Slovenia. Only in 12 cases relatives could answer how the emigrants earned their money in America. The data is valid for those who stayed in the States, but mostly for only their first ten years in America. All three women cooked in taverns for Slovene or Slavic workers (one of them in Cleveland). Most men worked in mines (two in Pittsburgh, Penn., two in Ely, Minn.), one in a Chicago slaughterhouse, one became a farm worker and one a butcher in Pueblo, Colorado. Two cooks, four miners and the butcher stayed in the States. The information about the occupation of the remaining seven was not available. Eight out of 22 returned to Slovenia: one cook, two miners, the butcher and the farm worker.

Those who stayed in the States sent money and packages to their relatives after the World War II. Only three never sent anything. Out of those who returned to Slovenia only three sent money home while working in America: one to a girl with his illegitimate baby, one to his wife who had to pay off the debts and one to a wife with many children. Two fathers of illegitimate children never sent anything. Others either brought their money back with them, returned without anything or nothing is known about this.

Those who returned had spent three, four, five, six and seven years in the States. The last two could not return earlier because of the war. Within five or six years three of them returned to the States for a shorter period of time.

The absence was the hardest for women who stayed behind with children. A mother with an illegitimate baby, a cottager's daughter, had to take care of herself and the baby. A farm maid in the same situation did not have an easy life

either, although her boyfriend regularly sent her money. She was given a room at home, but had to work hard for it. Her brothers despised her and would not even look at her. Even worse off were the mothers with many children who worked on other people's fields in return for some food, washed dishes in taverns (in return for some coffee grounds they could reboil for children), heated stoves at school, knitted mittens and socks at night and sowed for children. Many times a relative gave them some milk or flour or lent them some money. The absence of emigrants also changed the division of work within families. Thus a young farm boy whose sister went to America stayed alone with his old mother and had to take over all of his sister's housekeeping.

According to the data available the profit for those who returned home was rather small. The most successful of all was a young man who has sent money to a girl with his illegitimate baby for seven years, then returned, married her, invested his money into wine trade, built a house and opened a bakery. But it is difficult to say just how much that money he had earned in America helped him because he came from a wealthy family and would not be badly off in any case. Also one of the cooks and her husband who took over his parents' farm after their return nicely repaired their house. It can be said that one of the cottagers whose wife was able to pay off the debt amounting to 1800 gld. was successful as well. He covered his house with brick and bought some cows. Another emigrant with no property was not so lucky: after four years in a quick silver mine he returned home and had enough money for a good-sized farm. But he was stingy and hesitated so long that the exchange became very bad; then he could buy only one cow. A blacksmith who also owned some land and had four children returned home after two years and built some stables. Then he returned to the States. After he finally came back to Slovenia in order to enjoy the fruit of his hard labour he was killed during the first week of war. Two fathers of illegitimate children returned with no money at all. Each of them came to live with his brother who took over the farm in the meanwhile. The relatives of one of them remember him saying that sausages hang on fences in the States. His family kept asking him why he returned if he had such a good life in America.

These results indicate the direction of the development of ethnologically important questions which are connected with emigration from Slovene ethnic territory. Here I do not mention many questions and phenomena concerning material and spiritual culture because an extensive research will be necessary for their understanding. This research is only beginning now. One of the first tasks, and it does not concern ethnology alone, is the research of historical demography. This is a necessary basis for a better understanding of all the processes during which a foreign country becomes a second homeland where Slovenes have been struggling.

MOJCA RAVNIK

NEKAJ PRVIH VTISOV IZ UGOVIZZE V SEVEROVZHODNI ITALIJI

To šestmesečno raziskovanje med slovensko govorečimi planšarji v Kanalski dolini, ki leži ob avstrijski in jugoslovanski meji, je prvo od treh terenskih raziskav, predvidenih za primerjalno fenomenološko analizo marginalnih kultur v centralni Evropi. Skupaj s kasnejšimi raziskavami na Poljskem in v Sloveniji je ta projekt omogočila postdiplomska štipendija Norveškega raziskovalnega sklada za znanost in humanistiko (NAVF — Projekt št. 12.51.32.037).

Ker poskušam prečistiti in razširiti uporabnost analitičnih spoznanj, do katerih sem prišel med terenskim delom v zahodnih Halozah v Sloveniji, sedaj raziskujemo obrednost (njen izrazni in simbolični vidik) vsakdanjih opravil in dogodkov, ki so potrebni za vzdrževanje družinsko usmerjenih „podjetij“. To so osnovne družbenoekonomske enote v organizaciji tistih prilagoditev, ki so bile izbrane za primerjavo v okviru tega širšega raziskovalnega projekta. Namen te in prihodnjih terenskih raziskav je, s pomočjo terenske etnografije zbrati primerne podatke o organizaciji in izvajanju nalog, ki so značilne za t. i. marginalne prilagoditve. Take prilagoditve so prevladujoč pojav v vsakdanjem življenju.

Pričujoča raziskava poskuša pojasniti izrazite vidike tradicionalnih evropskih prilagoditev, zato je prisiljena nadomestiti natančnejše terensko opazovanje v okviru vzorcev kot so materialna kultura in ruralna sociologija z nekim širšim vidikom. Delo sledi interpretativni teoriji kulture, ki jo je razvil na primer Clifford Geertz v svojih kasnejših delih. Zato je bistvena uporaba tako primarnih kot sekundarnih virov, s katerimi je potrebno pokazati vso kompleksnost širše preteklosti in sedanje sociokulturne realnosti in lokalnega življenja. Čeprav je še prezgodaj za urejanje zapletenih okoliščin planšarske prilagoditve v Kanalski dolini, pa je na tem mestu potrebno nakazati nekaj vidikov lokalne družbe in kulture, ki so vzbudili zanimanje podpisanega antropologa.

I.

Slovanske jezike govoreči planšarji so bili prvi moderni naseljenci v dolini, ki se sedaj imenuje Kanalska dolina. Tja so prišli okrog leta 600 n. št. Kmalu so bili prisiljeni prilagoditi svoj pastirski način življenja za katerega so potrebna poletna bivališča in zgradbe v bližini visokogorskih pašnikov in travnikov. Ta sprememba je bila posledica velikega pomanjkanja orne zemlje v ozki dolini, pa tudi zgodovinskih nemirov v spodnjem delu doline, ki je bila že od rimskih časov pomemben prehod za tržno blago in vojske (vključno z otomansko) med severno jadransko planoto in večjimi dolinami na severu in vzhodu. V zgodnjem srednjem veku so tu Bamberžani, že tedaj vrhovni gospodarji nad slovenskimi prebivalci te doline, pospeševali naseljevanje nemško govorečih trgovcev in obrtnikov iz severa. Tako so nastajale nove naselbine (Markstaedte), ki so še bolj utesnjevale slovanske prebivalce, tako da so se v poletnem času selili v visokogorske doline. Do priključitve Italiji leta 1918 je Kanalska dolina (Kanalstal) pripadala Habsburžanom in pozneje Avstroogrske. In v nasprotju s Tirolsko, ki so jo v moderni zgodovini pretresala številna nacionalistično usmerjena gibanja, se med slovensko govorečimi prebivalci doline niso v večji meri pojavljala lokalna politična oziroma vojaška gibanja, ki bi izražala željo po lokalni avtonomiji ali združevanju na etnični osnovi.

II.

Do druge svetovne vojne je slovensko govoreče prebivalce doline omejevalo že omenjeno planšarsko prilagajanje. Pomembno dopolnilo gospodarstva je bila starodavna pravica vsakega gospodinjstva, ki je dovoljevala poseko določenega števila dreves v obsežnih gozdovih v dolini (servitutne pravice). Kljub temu pa so bili prebivalci vseskozi odvisni od večjih gospodarskih sistemov. Samozadostnost posameznih gospodinjstev je oviralo precej ostro podnebje in veliko pomanjkanje orne zemlje. Sodelovanje pri planšarskih opravilih in sekanju drv v okviru lokalnega gospodarstva in ekologije je bilo mogoče le ob stalni menjalni trgovini in prodaji pastirskih pridelkov, lesa in delovne sile drvarjev.

Čeprav je po drugi svetovni vojni gospodarstvo doline precej zaostajalo za ostalo severovzhodno Italijo, so se gospodarske možnosti zasluzka za slovensko govoreče prebivalstvo zelo povečale in postale bolj raznolike. Posledica tega je bilo vidno upadanje števila slovenskih planšarjev. Danes opazimo, da je vas Ugovizza (slovensko Ukve) obdržala najvišjo stopnjo živinorejsko—pastirske aktivnosti; 35 od približno 120 gospodinjstev še goji živino in uporablja tako privatne kot skupne (servitudne) visokogorske pašnike in travnike.

Ta planšarska prilagoditev daje prebivalcem doline le malo v primerjavi s količino vloženega dela. Topografija pokrajine ostro omejuje mehanizacijo poljedelstva, živinoreje in drvarstva. Kljub temu pa ostaja privrženost temu načinu življenja nenavadno močna. To delno potrjujejo česti, dolgotrajni in grenki spori zaradi dediščine in še posebno zaradi zemljišč v gorah in zemlje, ki še zmeraj ostaja v posesti slovensko govorečih družin. Toda to „razkošje“ ohranjanja planšarskih opravil zahteva udeležbo precejšnjega dela delovne sile pri plačanih opravilih. S tem dopolnjujejo prebivalci svoj pičel zaslužek, ki ga dobijo od tradicionalnih opravil.

III.

Kljub tem umevnim poskusom, da bi slovensko govoreči prebivalci Ukev zadržali nadzor nad surovinami, ki so potrebne za njihovo tradicionalno prilagajanje, in kljub neoptimalnemu dobičku pa je zelo težko opaziti v njihovi interakciji nedvoumno identifikacijo teh tradicionalnih opravil s slovensko dediščino ali etnično identiteto. Vendar pa v tej pretežno slovensko govoreči vasi prebivalci uporabljajo materin jezik na cesti in v javnih ustanovah v veliko večji meri kot kje drugje v dolini. Poleg tega pogosta uporaba slovenskega jezika ob krajevnih slavjih in praznikih privablja nenavadno veliko slovensko govorečih sogovornikov iz vse doline. Jezik, bistveni medij za izražanje etnične pripadnosti, se tako ohranja, priznavanje te pripadnosti pa je nenavadno redko. Ob vprašanjih o narodnostni in etnični identifikaciji se je pokazalo, da informatorji navadno ne razlikujejo teh dveh pojmov; navadno mi postrežejo s tole ali pa podobno puhlico: „Govorimo slovensko, se raje prišteva mo k Avstrijcem in smo primorani živeti v Italiji.“ Ali pa: „Čeprav govorimo svoj lastni jezik, smo Italijani, ker živimo v Italiji.“ Včasih imajo v navezavi s prvo pripombo slovenščino za inačico nemškega jezika.

Vendar pa v spontanem pogovoru ljudje često načnejo pogovor o zgoraj omenjeni socialni identiteti, posebno če se Slovenci zberejo v gostilni in pogovor teče o „splošnih“ problemih, pri čemer često prihaja do zelo čustvenih izjav. Ali kaže ta določena preokupiranost z „materinim“ jezikom in socialno identiteto na nerešena

protislovja v svetovnem nazoru prebivalcev v Kanalski dolini? Na tej stopnji svojega dela sem mnenja, da je to možno.

Po indoktrinaciji prebivalcev te doline v 30. in 40. letih z ekstremnimi nacionalističnimi ideologijami italijanskega in nemškega fašizma pa povojne ideološke alternative v zvezi z vprašanji o narodnostni identiteti še v veliki meri niso uspele zbrisati motiv iz preteklosti: državljanstvo ali politično prepričanje je za ljudi te doline eno z narodnostno („etnično“) identiteto. Čeprav je v dolini moč najti nekaj lokalnih zagovornikov manjšinskih pravic in izražanja slovenskega samospoštovanja, jih ovirajo že omenjene indoktrinacije (ki so jih v nekaterih primerih uspešno prenesli tudi na mlajšo generacijo), raznorodna sestava doline (avstrijsko oziroma nemško govoreči prebivalci, Furlani in zadnje čase tudi Italijani iz juga države) ter podrejanje političnih in trgovskih zadev doline eliti in interesom ostale Italije. Kljub temu pa ima mogoče tudi aktivnost teh maloštevilnih zagovornikov slovenskega samospoštovanja za posledico popularno „krizo identitete“, na katero smo merili v prejšnjem odstavku.

Med zgodovino javnega šolanja v Kanalski dolini je bilo le nekaj bežnih obdobij, ko so v šolah poučevali slovenski jezik; kot posledico tega ohranjanja slovenščina, ki jo govori večina prebivalcev Ukeve, še zmeraj razločen dialekt, prenaša pa se pretežno v okviru družine in preko stikov z drugimi slovensko govorečimi družinami. Kot jezik sporazumevanja je omejena na samo nekaj določenih krajev. Planšarska prilagoditev je edina izmed aktivnosti v Kanalski dolini, pri kateri se za sporazumevanje uporablja slovenski jezik. Na prvi pogled bi lahko imeli trojezičnost prebivalcev te doline za prednost zaradi močne trgovske aktivnosti in turizma iz Avstrije in Jugoslavije. Vendar elita Kanalske doline često pravilno označuje slovensko govoreče prebivalce z minimalno izobrazbo za ljudi, ki niso sposobni govoriti niti enega od teh treh jezikov slovnično pravilno. Pa tudi oni sami često priznavajo svojo „polomljeno“ govorico. Veliko jih je nepismenih v materinem jeziku, znajo pa malo brati in pisati v italijanščini in v nekaterih primerih tudi v nemščini. Posledica tega je, da so učinkovito odrezani od literature in kulturne dediščine v slovenskem jeziku; njihovo narečje ostaja, vsaj pri večini planšarjev, visoko kodificiran način sporazumevanja, ki je primeren le za majhen del v okviru vsakdanjih opravil. Morda bi lahko ukovsko narečje slovenščine najbolje opisali preprosto kot „ukovski jezik“ — kot samostojno kulturno enoto?

IV.

S preučevanjem izražanja socialne identitete tukajšnje načina življenja bo po mojem mnenju mogoče pojasniti kulturno vsebino statusa, ki ga pripisujejo planšarskemu načinu življenja v Ukvah. Zato so me te precej spontane poteze v življenju ukviških prebivalcev takoj zbodle v oči že med začetno fazo raziskovanja. To je prvi korak k razumevanju različnih nivojev komuniciranja pri javnem obnašanju, ki je značilno za prilagajanje planšarjev. Potrebno pa bo še ugotoviti, na kakšen način jezik, dogodki praktičnega značaja in njihov kontekst sestavljajo podobo ukviške kulture. Ali nekaj takega pravzaprav sploh obstaja?

Oddelek za socialno antropologijo, ROBERT MINNICH
Univerza v Bergenu Ukve — „pri paueru“

Avgust 1981

(Prevedla: NIVES SULIČ)

IZ LJUDSKEGA IZROČILA NA TOLMINSKEM

Na pobudo prof. Janeza Dolenca so dijaki tolminske gimnazije zapisovali ljudsko izročilo v svojem domačem kraju. Marsikaj zanimivega je prišlo pri tem na dan. Prof. Dolenc nam je nekaj zapisov ljubeznivo odstopil za objavo.

Zagovor zoper abu

Abu,¹

te pregajnam u imenu Jezusa!

Če s u kastieh, u mies, u karvi,

tebe pregajnam!

Ti muoreš jet von,

buod u karves,² u mies, u kastieh,

ti muoreš jet,

te pregajnam u gale peči!³

Ti muoreš jet von,

na miru use postit!

(Zagovor je treba trikrat ponoviti in vsakokrat pihniti v abu.)

1) Abu = oteklina kjerkoli na telesu, navadno vnetje glave, oči, zob itd.

2) u karves = v krvi

3) gale peči = gole skale

Zagovor je povedala Marička Kovačič (r. 1910) iz Tolminskih Ravni 5; naučila se ga je od rajne matere, veruje v njegovo moč in še vedno zagovarja sovaščanom.

Zapisa: SONJA KRISTAN, 30. 11. 1973

Litanije koscev

Gbanca¹ u planin si jim podeliw,

ka jemaja acbibe u sebi.

Muolma:

Dej nam, te pruosma

vsakmu en glaž vina,

se nisma prišl zatu u planina,

de adbijema usaka krtina —

ki bo rekla Krstina!

1) gbanca = gibanica, potica

2) acbibe = rozine

Zložil Ivan Lesjak — Ivančkov iz Koritnice v Baški grapi 53

Zapisa: KATJA ŠORLI, dec. 1973

Fantovski običaji

Fant, ki je prišel prvič vasovat s fanti, je moral dovoliti, da so ga drugi fantje polili s šestimi vedri vode. Dekletu, pri katerem je želel vasovati, je položil na okno „tablo“ kruha. Če je „čeča“ kruh vzela, je to pomenilo, da sme priti vasovat, sicer je moral lepo mimo. Za sprejem v fantovščino je moral plačati fantom vedro vina. Če je imel dekle v sosednji vasi, se je moral oddolžiti s pijačo tamošnjim fantom, sicer bi ga nagnali.

Povedala Ana Vulč (76 letna), Čezsoča 83

Zapisa: DRAGICA VULČ,
jan. 1974

OD SREDNJEVEŠKE DRAME DO LJUDSKE SCENSKE IGRE

Sodobno znanstveno raziskovanje potrebuje na eni strani specializirane strokovnjake, na drugi strani pa tudi ljudi s široko razgledanostjo, da zmorejo poseči na področja drugih strok, kadar to terja problem, ki ga obravnavajo. To ne velja le za tehnične znanosti, marveč enako za humanistične, med njimi zlasti za etnologijo. Medtem ko recimo raziskovalec oblikovne zgradbe neke umetne pesnitve morda še lahko omeji na uporabo literarno teoretičnih metod, mora raziskovalec ljudske pesmi nujno upoštevati tudi glasbeno teoretične. Raziskovanje šeg vključuje poznavanje zgodovinskih, pravnih, teoloških in drugih dejstev, ne nazadnje zakonitosti scenske igre, saj je v ljudskih šegah vse polno dramskih sestavin.

Zato ni naključje, da se nam novo delo o nekaterih začetkih gledališke umetnosti oz. scenskega prikazovanja obeta prav od etnologa, dr. NIKA KURETA. Njegovo zanimanje za dramatik, ki mu je bila posvečena že seminarska naloga na romanistiki in prva etnološka objava (priredba Drabosnjakovega izgubljenega sina, 1934), je morda sploh osrednje gibalno Kuretovega dela. Lahko se reče, da je nanovo odkril slovensko ljudsko gledališče in igranje, ki ga veže s šegami, kot kaže njegova knjiga „Ziljsko štehanje in njegov evropski okvir“ (1963). K ljudskemu gledališču, ki je kajpak povezano z maskami in šegami, ga je bil privedel France Kotnik, ko ga je bil seznanil z Drabosnjakom. Torej je razumljivo, da je l. 1954, ko je prišel v Inštitut za slovensko narodopisje SAZU, prevzel sekcijo za ljudske šega in igre.

Sicer je posamične ljudske šega raziskoval in opisoval z raznih vidikov v večjih in manjših razpravah, nato pa svoje izsledke strnil v delo, ki pomeni doslej najboljše in najizčrpnější prikaz slovenskih koledarskih šeg. Izšlo je v štirih knjigah s skupnim naslovom „Praznično leto Slovencev“ (1965–1971). Zanj je dobil Pitrejevo nagrado v Palermu (1971) in kot prvi etnolog nagrado Sklada Borisa Kidriča (1972). Ko se je poglobljal v ljudske igre in šega, ni mogel mimo mask. V mednarodnem zborniku „Masken in Mitteleuropa“, ki je izšel na Dunaju 1955., je objavil prvi pregled slovenskih mask in zanj dobil istega leta v Palermu Pitrejevo premijo za najboljšo razpravo leta. Seveda je natančno raziskovanje nadaljeval in upamo, da bo tudi to sintezo svojih dognanj kmalu objavil v samostojni knjigi.

Kuretova bibliografija je sploh zelo obsežna, saj se je kot malokateri njegovih strokovnih kolegov razdal na vse strani. Poleg znanstvenih in strokovnih razprav je pisal poljudne članke, priložnostne zapise, ocene in knjižna poročila. Objavljal je v publikacijah SAZU, v etnoloških zbornikih in časopisih, v raznem periodičnem tisku in v dnevnikih. Veliko njegovega je izšlo v tujih jezikih, tako da uživa med inozemskimi kolegi od vseh slovenskih etnologov največji ugled. Dokaz za to so mednarodne nagrade, zlasti najpomembnejša med njimi, Herderjeva nagrada, podeljena na Dunaju, ki je doslej ni dobil noben drug slovenski etnolog.

Kuret je posegel tudi na področje etnološkega filma, saj je vrsto let zastopal Slovenijo v Jugoslovanskem komiteju za etnografski film in inštitut je pod njegovim vodstvom posnel več dokumentarnih filmov. Pomemben delež je prispeval k etnološki bibliografiji, ker je 20 let zalagal s slovenskim gradivom v Švici izhajajočo Internationale volkskundliche Bibliographie.

Zdi se, da mu je bila etnologija nekako usojena: na Jurjevo je bil rojen, za Miklavža so ga imenovali, po priimku je skoraj v sorodu s kurentom — saj je moral postati etnolog, raziskovalec ljudskih šeg; čeprav je do poklicnega ukvarjanja z etnologijo prišel po ovinkih. Po maturi se je bil namreč vpisal na romanistiko in po diplomi desetletja poučeval francoščino na srednjih šolah. V življenju mu ni bilo zmeraj lahko, tudi bolezen mu ni prizanašala, namesto priznanja je večkrat žel nerazumevanje. Vendar je vse prenašal z vedrino, ki izhaja iz dobrohotnosti in notranje harmonije, iz predanosti delu in veselja do stroke. Kdor ga videva, kako jo zavravnano, s prožnim korakom ubira proti poslopju Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ne bo verjel, da si je ta mož naložil že sedem križev in osmega pol, in da je za njim skoraj pol stoletja etnološkega dela.

ZMAGA KUMER

O OCENI DVEH PLOŠČ V GLASNIKU

Dragi prijatelji, ki v potu svojega obraza izdajate Glasnik slovenskega etnološkega društva, ga pišete in mi ga pošiljate: ob oceni obeh plošč, ki sem jih pripravil (v potu svojega obraza in za ceno najbridkejšega razočaranja, a to gre na rovaš Helidona) za zaslužno ljubljansko diskografsko hišo, ki jih je za svoje tuje bralce v angleškem jeziku objavil Glasnik, sem vsekakor zelo zadovoljen in počaščen (malce počaščen bi bil tudi, ko bi kako slovensko glasilo objavilo kako slovensko recenzijo za slovenske bralce: sam nisem doslej videl nobene!). Vendar ne morem povsem mirnega srca mimo nekaj napak, ki jih recenzent ponuja tujim bralcem. Omenil bom le dve, ki sta me nekoliko bolj razdražili mimo one kar zajetne norme, ob kateri smo se navadili korakati naprej po špartansko, ne da bi z očesom trenili.

„Št. Peter Slovenov“ je stoodstoten kalk po italijanskem — nekdanjem uradnem — imenu tega kraja „S. Pietro degli Slavi“. Po našem se kraj imenuje Špeter. Ali mi lahko recenzent pojasni, čemu rabi italijanski kalk namesto za nas edino veljavnega slovenskega imena? Literature o tem je dovolj, da se ni treba nikomur skriti za „rabo“ nekaterih neodgovornih časnikaarjev.

O Reziji pa recenzent trdi, da „cattle breeding is the most important part of economy here“: človeku, ki hodi v Rezijo komaj dvanajst let in je doživel hiranje in smrt živinoreje in sploh domačega kmečkega gospodarstva, se postavlja vprašanje: ali je recenzent tako star, da pomni Rezijo v cvetu živinorejske nege, in je zdaj tako betežen, da ne more slediti razvoju stvari in se opira na že zdavnaj preperelo literaturo, ali — če je mlad — spada v kategorijo zamiznih raziskovalcev in specialistov, ki pišejo črke in stavke lahkega srca, saj jih nobena stvarnost ne boli. Kdorkoli je bil le enkrat v Reziji — v časih, ko je tja hodil Baudouin de Courtenay ali pred kratkim — ve, da sta bili njiva in živinoreja le podporna, delna zaposlitev Rezijanov, ki jih ni nikoli obranila pred lakoto.

Brez zamere, prosim: skušajmo biti stvarnejši.

PAVLE MERKU

č 121

II 131 829 1981

998342622,2

COBIS

